

METHODOLOGICAL TRAINING OF TOUR GUIDES AND APPLICATION OF AUDIO INFORMATION TOOLS IN TOURIST EXCURSIONS⁷⁴

Assoc. Prof. Zahariy Dechev, PhD

Department: Tourism

Burgas State University "Prof. Dr. Asen Zlatarov"

Tel.: +359 888 917 915

E-mail: prkrai_bs@abv.bg

Abstract: *This text examines the typical audio tools used by tour guides in their work, which are applied in the delivery of guided tours. A classification of methodological audio resources has been made. Attention is paid to the beginning of each tour guide talk, which should start with a short musical instrumental introduction and a musical transition to the introductory tour guide talk, as well as listening to music by tourists in the vehicle. The use of literary and historical audio recordings and listening to a pre-recorded tour guide commentary on the bus was considered. The listening to radio and the manner of applying radio broadcasts during the tourist excursion have been clarified.*

Keywords: *excursion, conversation, audio recording, audio media, audio information, music, instrumental introduction, radio, radio broadcasts.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Прилагането на звуковите (аудио) средства в работата на екскурзовода е твърде ограничена. По-широко приложение има музикалното озвучаване в автобуса. Аудиоозвучаването в превозното средство се извършва чрез различни озвучителни системи (технически устройства: аудиосистема, радио, активна тонколона и пр.) и използвани допълнителни носители на информация (флашка, диск и пр.). Използването на аудиоозвучаване (звуковъзпроизвеждане на аудиозаписи или слушане на радиостанции в ефир /Avto Radio/Auto Radio), като методическо средство, способства за създаването, подбуждането и поддържането на една положителна, стимулираща, активна, динамична и темпова среда, ориентирана към приятно слушане и ободряване на слушателите по време на път.

ИЗЛОЖЕНИЕ

► *Методическите аудиосредства могат да се прилагат самостоятелно като:*

- музикална интродукция в началото на беседата;
- музикален поздрав към пътуващите;
- музикален фон за отморяване;
- звуково допълнение (запис на устна история, документална реч или на коментар на историческо събитие), отнасящо се до представяното екскурзоводско съдържание;
- аудиозапис на четене на текст на публикация (статия) или откъс от аудиокнига;
- звукозаписи на художествени творби (поезия или разкази) или откъс от художествено произведение;
- аудиозапис на библийски текстове (Audio Bible);
- емоционално пресъздаване (разказ) на историческо събитие;
- аудиозапис на художествено предадена биография (портретна характеристика) на видни (забележителни) личности;
- аудио за текущ инструктаж на екскурзовода или четене на инструкции за безопасност при пътуване;
- слушане на радио (новини, информация за времето, интересни научнопопулярни радиопредавания);

⁷⁴ Докладът е представен пред секция „Съвременно чуждоезиково обучение, методика, педагогика и психология“ на 64-тата научна конференция на Русенския университет „Ангел Кънчев“ и Съюза на учените-Русе на 17 октомври 2025 година с оригинално заглавие на български език: МЕТОДИЧЕСКА ПОДГОТОВКА НА ЕКСКУРЗОВОДА И ПРИЛАГАНЕ НА ИНФОРМАЦИОННИТЕ АУДИОСРЕДСТВА В ТУРИСТИЧЕСКАТА ЕКСКУРЗИЯ

- запис на радиотеатър (радиопиеса);
- радиореклама и др.

Посочените примери илюстрират само част от разнообразните възможности, които предпоставят аудиосредствата в екскурзоводската дейност. Времето на тяхното излъчване не е строго определено, но се съобразява с устното изложение на екскурзовода.

Реализирането на типовете или видовете екскурзоводски беседи в автобуса (превозното средство) е сложен и творчески синтез не само поради разнообразното екскурзоводско съдържание, но и заради възможностите, които предпоставя за комбиниране на екскурзоводските методи с различните методически аудио-визуални информационни средства. От методическа гледна точка *аудиосредства* могат да се прилагат като илюстрация на устното слово на екскурзовода или като източник на знания. Те могат да се използват в отделните структурни части при всички типове и видове беседи. В началото на беседата те служат за въвеждане на темата и за създаване на необходимата психологическа нагласа и обстановка (това може да бъде подбрана песен или рецитал на стихотворение, посветени на града, историческото място и пр.). В главната част на беседата възпроизвеждането на аудиозаписи се прилага като допълнение и илюстрация към представяното екскурзоводско съдържание. В заключителната част аудиозаписът служи за затвърдяване на изложеното от екскурзовода или за поздрав към туристите. Начинът на методическо приложение на аудиосредствата зависи от намеренията и предпочитанията на екскурзовода или от предизвиканата ситуация.

► Началото на всяка екскурзоводската беседа започва (стартира) с *кратка музикално-инструментална интродукция* (от англ. ез. Introduction/ Intro – въведение, въвеждане). Музикалната интродукция е откъс от музикално-инструментален фрагмент, уведен акорд, въвеждащ в атмосферата на пътуването, въздействащо аудиопреживяване, което трае няколко секунди (20-50 сек). *Музикалният инструментален фрагмент*, независимо от жанровото разнообразие, съдейства за постигане на определена методическа цел. Това е музикален преход към началото на екскурзоводската беседа в транспортното средство (автобуса) *за съсредоточаване на вниманието на туристите (психология на вниманието)*. Много е важно преди началото на беседата да се привлече вниманието в рамките на няколко секунди с подходяща инструментална музика. Като методическо средство, музикалната интродукция може да се определи като музикален фон, който активизира, предизвиква и импулсира. Музикалното интро засяга практическата страна на беседата, а на него екскурзоводите не отдават голямо значение. Въвеждащият музикален фрагмент не трябва да дразни слушателите, а да предизвиква комуникативно-емоционален отговор (усмихване, запазване на тишина, съсредоточаване на вниманието), защото това е косвен призив за действие и обявяване на началото на екскурзията. С него се задава необходимият тон, настройват се слушателите към онова, което им предстои и прави беседата цялостна и по-смислена. Настроението, което създава, трябва да съответства на темата на екскурзията, да създава лирично и импулсиращо въведение.

Изборът на музика зависи от музикалния вкус на екскурзовода (например: Bond-Victory; Holywood nagradi-1; lunnoe-tango-richard-klayderman; richard-clayderman-promenade-dans-les-bois; Jean Michel Jarre – Equinoxe Part-V; Paul – Senneville Olivier Toussaint Mariage D'amour; The Best Classical Music for Weddings – The Most Romantic Wedding Songs of All Time). С помощта на компютърни програми може да се направи аудиозапис на различни фрагменти на инструментални музикални произведения.

Музикалното въведение към беседата трябва да има изразен звуков контраст. В началото да има тихо въвеждане, като изчакване за нещо, след което звуковата вълна да улови вниманието на слушателя и във върховия и кулминационен момент на инструменталното произведение, когато темпото на музиката се покачва, тя се спира, за да започне устното изложение на екскурзовода. Всеки екскурзовод може да си създаде свой личен интродуциращ музикален бранд и той да бъде неговата музикална визитка (пролог), открояваща музикалната му идентичност. Той може да създаде свой интродуциращ музикален шаблон, с който да полага началото на екскурзоводската беседа в транспортното средство. Желателно е тя да се превърне в разпознаваема, да бъде запомнена от туристите и, когато се чуе музикалният акорд, те да знаят, че на екскурзовода му предстои да започне да говори на

микрофона в автобуса. Звукът е ключов елемент в идентификацията на устното слово на екскурзовода. По този начин се увеличава нагласата за слушане и намерението за получаване на нова информация.

► *Слушането на музика от туристите в автобуса, като психичен процес*, се възприема за приятно забавление, удоволствие, развлечение, създаване на радостно настроение, за релакс и отмора. Следователно това е такава музикална дейност, която осигурява оптимални условия за добро разположение на духа и музикална активност, съчетана с положително отношение на личността към самото пътуване. *Възпроизвеждането на музика* (с помощта на предварително подготвените и систематизирани звукозаписи) е едно от най-забавните преживявания по време на пътуването. Музикалното възприемане (слушане, звучене на музика) е дейност, в условията на която се реализира музикалното възприятие и човек възприема сетивната (външна, звукова) характеристика на творбата (песента) с вникване в смисъла на съдържанието, съчетано с мелодията.

Музиката – пише См. Смилкова (2022), е един от необятните светове на изкуството. Тя учи да се мисли творчески. Изразява емоциите без думи. Носи радост и удовлетворение. Помага в ежедневието. Дава възможност за себеосмисляне. Музиката е универсален език. С неговата помощ преминаваме през времето, без да сме зависими от пространството. Полетът на фантазията не може да се спре и ограничи, защото бързината на мисълта и колоритът на образната представа са заложени в човешката природа (Smilkova, 2022, p.17).

В съвременната теория на музикалното изкуство се различават различни жанрове: *инструментални* (симфония, валс, марш) и *вокални* (песен, ария, опера). Класификацията може да се разшири: народна музика (песни, танци, инструментал), църковна, класическа, поп и рок музика, електронна, рап, джаз, кънтри музика, хип-хоп, хаус, метъл, музикално-сценична, концертна, представителна (парадна и маршова), хорово и солово пеене и др. Популярната музика (джаз, поп, рок, фолк и др.) се оказва по-достъпна и сетивно се възприема по-емоционално от туристите като слушатели (музикални потребители).

Хр. Стрижлев (2017) определя музикалното произведение като продукт на музикалното изкуство с централен елемент мелодията. Той класифицира видовете музикални произведения: народни, класически и съвременни, инструментални, вокални и синтетични. Подвидове музикални произведения са: опера, соната, кантата, симфония, концерт, сюита, импресия, рондо, меса, оратория, реквием, етюд, джаз пиеси, поп песни, рок песни и др.

Музикалният продукт, отбелязва авторът, се реализира по различни начини:

- чрез изпълнение пред публика;
- чрез звукозапис и видео запис;
- чрез излъчване по безжичен път;
- чрез предаване по кабел или друго средство;
- чрез предаване в интернет (Strizhlev, 2017, p. 67).

Слушането на музика се отличава с разнообразие. Затова допринася музикалната активност на слушателите и тяхното отношение към използвания музикален жанр и репертоар. В екскурзоводската практика слушането (използването) на музика е целенасочена (предизвикана) дейност на екскурзовода. Понякога за музикалното озвучаване в автобуса той се доверява на шофьора и музиката (песните), която той е подготвил по свой вкус. В такъв случай музикалният репертоар е предварително неподготвен, хаотичен и несистематизиран (възпроизвеждат се музикални произведения, с каквито се разполага като аудиозаписи). Има туристи, които сами поставят изискване за слушане на определен жанр музика или конкретна музикална творба (песен). Това желание екскурзоводът не бива да го пренебрегва или подценява, а да направи възможно то да звучи в автобуса. Готовността за прозвучаване (звучене) и изявеното желание за слушане на музика зависи от създадената ситуация, от бликналите чувства и настроение, от предизвиканите асоциативни връзки, за да се премине към преживяването и изпитването на душевно удоволствие и емоционално удовлетворение.

Предварителният подбор на музикалните произведения се извършва според възрастта на туристите. Екскурзовода трябва да има подготвени информационни носители с различна по жанр

музика. Желателно е при писменото разработване на темите на екскурзоводските беседи да подбере и съответната музика, която да е тематично свързана с екскурзоводското съдържание.

Етапите, през които преминава слушането на музиката в транспортното средство, са:

- *подбор* на музикалното произведение;
- *представяне* на песента с предизвикване на интерес и желание да я чуят;
- *възпроизвеждане* на музикалната творба с помощта на технически средства;
- *възприемане* на музикалното произведение от туристите в транспортното средство.

За съжаление – отбелязва М. Янева (2016), на много места съществува лошият навик в автобуса да се слушат песни от страната, от която са туристите. По-добрият вариант е да се слушат народните песни на даден регион или държава (гръцки народни песни, испанска китарна музика). Музиката от една определена епоха, като обозначение на един град или едно произведение (полка при пристигане в Прага, Щраусов валс при пътуване до Виена, Унгарска рапсодия на Лист при пътуване до Будапеща, музиката на Шопен за пиано в Полша, италианската ренесансова музика при пристигане във Флоренция, „Инсбрук, аз ще те оставя“ при пътуване до Инсбрук). Подходящи са също откъси от опери (например от „Тоска“) при заминаване за Егелсбург. Музикални произведения могат да бъдат слушани преди или след посещението на жилището на известен композитор във връзка с посещението на дадена опера (Yaneva, 2016, p. 331).

► *Словесно-изпълнителското изкуство* (художествено слово) особено плътно кореспондира с представяното съдържание на екскурзоводската беседа в автобуса. „Използването на литературни и исторически звукозаписи (фонодокументи) създава интерес у слушателите към съответната епоха, към живота и творчеството на политически и обществени дейци, към политическия и обществен живот“ (Todorov, 2009, p. 34). Например, *звукозаписи на рецитиране на стихотворение, изразителен прочит на художествена творба (разказ, фейлетон и пр.), откъс от наративен текст на литературно произведение, кратка биография на известен писател, поет или изпълнител*, съдържащи дълбокомислен и емоционален заряд. *Слушането на аудиозапис на литературни произведения* (текст) пробужда естетически възприятия и изживявания, те могат да пренасят на съответното място (епоха), да пробудят познавателен интерес, да предизвикат образно мислене и различни размишления. Получаваната (слушана) разнообразна по смисъл и съдържание аудиоинформация (по време на пътуването в автобуса, в музей или туристически център) предизвиква активна умствена дейност, инвенция (творческо въображение, хрумване) и интелектуална задълбоченост. Освен това, сетивното слухово възприемане формира умения за правилно слушане и точно разбиране на поднасяната информация, а то има неоценима роля в процеса на вербалната комуникация. Така *слушането на художествено слово* предполага развитието на естетически вкус към това изкуство, придобива се „слух“ за красотата на словото, изразителността и мощта на живата реч.

Съвременните туристически автобуси са снабдени с техника, чрез която могат да се чуят стихотворения, известни пиеси, приказки, разкази, както и кабаретни скечове (например Куалтингер за Виена, диалози за Стюарт, Карл Валентин за Лиезе, Карлстадт за Мюнхен) (Yaneva, 2016, p. 331). Прослушването на художествени произведения на аудиозапис е с цел да се възприеме съдържанието на творбата, която има пряко отношение към устното изложение на екскурзовода. Слушателите възприемат текста чрез интонацията, тембъра, паузите, ударенията, темпоритъма в словесната изява на актьора. У нас има аудиозаписи (видео записи) на наша и световна поезия и проза в изпълнение на талантиливи актьори или изтъкнати обществени дейци (в съчетание с музикално оформление). Тяхното високо изпълнителско майсторство ни докосва до поезията и голямата литература.

Аудиозаписът трябва да се предхожда от кратко обяснение за онова, което предстои да бъде чуто. Слушането на актьорско изпълнение на литературно произведение не бива да остава анонимно. След изпълнението е необходимо да се съобщи името на творбата и нейния автор, както и името на актьора, който го е изпълнил. Началото на екскурзоводската беседа може да бъде поставено с изпълнение на литературно произведение, но тя може и да завърши така.

Художественото изпълнение на литературна творба (текст), приложено в началото на беседата, пренася в света на поезията и историята и се превръща в част от психологическата

подготовка за слушане на речта на екскурзовода. Друг вариант е екскурзоводът да започне беседата, а аудиозаписът, който звучи, да служи като илюстрация на неговото изложение. Когато звукозаписът се възпроизвежда в края на беседата, в душата остава красотата и сладостта от въздействието на словесно-изпълнителското изкуство, което трябва да продължи с подходяща музикална пауза.

► Слушането на *екскурзоводска беседа на аудиозапис в автобуса* може (най-подходящо) да се реализира при трансфер (посрещане и изпращане на туристи с престой). Осъществяваните трансфери са между летището и туристическата дестинация (Например: Бургас – Слънчев бряг и обратно: Слънчев бряг – Бургас; Варна – Златни пясъци и обратно: Златни пясъци – Варна; София – Банско и обратно: Банско – София). При тези трансфери може да има два различни записа на такива екскурзоводски беседи, тъй като са свързани с посрещането и изпращането на туристи. Практическото реализиране на слушане на аудиозапис на беседа се случва, когато в автобуса няма екскурзовод, който да трансферира туристите. Тогава туристите, за да не се чувстват недостатъчно обгрижени, слушат екскурзоводската беседа на аудиозапис.

Звуковото възпроизвеждане може да стартира (предхожда) със специален поздрав от името на транспортната фирма и от името на шофьора, като се отбележи времето за преодоляване на трансфера. Основна задача на шофьора на автобуса е да излъчи този запис с помощта на аудиосистемата. Необходимо е той добре да го познава, както и неговото начало, за да го пусне навреме и в подходящия момент за слушане. Това е изключително необходимо, за да има синхрон между говора на екскурзовода и преминаващите обекти по пътя. При необичайни ситуации или пътнотранспортни обстоятелства (катастрофа, задръстване, изчакване на превозни средства, ремонт на пътя) неминуемо се увеличава времето на пътуването. Тогава слушаният аудиозапис може да бъде спрял за момент (поставен на режим пауза) и да продължи, след като транспортното средство отново започне да се движи. Независимо от технологичната своеобразност, че екскурзоводът и туристите имат пространствена разделеност, породена от аудиалното техническо средство, ефектът от слушаната беседа на запис трябва да бъде максимално постижим.

Съвременните аудионосители на допълнителна информация с лесен достъп (флашка или диск като методическо средство) се отличават с високо качество на възпроизвеждане на звука. Съвременната цифрова система за запис и възпроизвеждане на звук се основава на лазерната технология. Туристите, като слушатели, седящи в автобуса, възприемат говора и звука от всички страни (посоки). В резултат на това се получава богата обединена звукова картина. „Верността на възпроизвеждането както на говор, така и на музика, изисква запазването на тембъра, т.е. предаването на всички хармонични и основни тонове в целия честотен спектър на оригиналното изпълнение“ (Georgieva-Lazarova, Lazarov, 2010, p. 55).

Текстът на беседата се съставя, за да бъде направен аудиозапис (звукозапис) и той да бъде специално излъчен в автобуса в случай на трансфер от летище до дестинацията при отсъствие на екскурзовод (представител на туроператора). Работата по аудиозаписа на беседата изисква изключителен професионализъм, малко по-различен е от това на живото слово в ежедневната екскурзоводска практика. Предварително написаният текст трябва да се превърне в естествен изказ с умение да се говори пред микрофон на хора с опит, работещи добре с гласа си (притежаващи актьорско майсторство). Затова текстът може да бъде записан от екскурзовод на туроператорската фирма или специално лице – професионален актьор. Майсторското съчетание в начина на изказа и на изразяване (на моменти да бъде бърз или бавен, тих или висок, напрегнат или вял) определя приятното звучене и музикалност на екскурзоводската монологична реч. Неговото въздействие се изгражда върху звучащото слово на екскурзовода и върху добавяните звукови ефекти (тих музикален фон). *Музиката* е задължителна, тя помага да се раздвижат мислите, чувствата и наблюдателността на туристите като слушатели. Затова музиката трябва да бъде тематично подбрана според информацията, която съпътства преминаващите места и селища.

► *Радиопредаванията* (с говор и музика) на отделните радиостанции са не по-малко въздействащи от телевизионните предавания. Съществуват различни формати, които могат да бъдат слушани в автобуса: *новинарски емисии, информация за времето, интересни музикални, културни, политически, научнопопулярни радиопредавания, радиотеатър (радиопиеса), документални речи,*

устна история, личностни оценки и коментари и др. Подборът на радиопредаването изисква съобразяване с аудиторията. Актуалните новини и времето винаги привличат публика и могат да служат като анализ на случващото се у нас и по света. Музикалните радиопредавания са изключително популярни и любими и се слушат с интерес.

Слушането на радио, като правило, съпътства други занимания. Често информацията се възприема частично, периферно, несъсредоточено. Това изисква посланията да са кратки, ударни, лесно разбираеми, много прецизно формулирани. За да се привлече и задържи вниманието, е необходимо разнообразие на звуковата картина – монотонните „дикторски“ текстове се слушат, без да се чуват. Важни са словоредът, стилът, интонацията – за разлика от печатното, ефирното послание има кратък живот, не може да се „прочете“ отново. Лошият тембър и говорните дефекти могат да компрометират посланието, колкото и съдържателно да е то (Spasova, Nikolova, 2003, p. 9). Недостатък на радиопредаванията и радиорекламата е, че имат кратък период на излъчване (на живот), а пътуващите туристи, като потребители на радиоуслугата, в автобуса трудно вникват в същността на поднасяната информация. Различните частни радиостанции помежду си се конкурират за слушателския интерес с подобни радиопредавания.

Прилагането на радиопредавания в транспортното средство е трудно да бъде съчетано и непосредствено свързано с поднасяното екскурзоводско съдържание. Това е така, защото времето на тяхното излъчване не може да съвпадне с темата на екскурзоводската беседа. Практически това означава, че екскурзоводът няма възможност да включи радиото и да използва радиопредаването като допълнителен методически информационен източник. Затова избраните от екскурзовода радиопредавания за слушане в автобуса е желателно да бъдат със забавен характер. Музикално-развлекателните и хумористичните създават добро настроение, оживление и разположение на духа на самите туристи.

Необходимо е екскурзоводът да познава добре *радиопрограмната продукция* на съответната радиостанция, за да подбере (селектира) съответното радиопредаване, което да излъчи и да се слуша с интерес от туристите по време на трансфера. Важно е да се съобрази продължителността на предаването по радиото и часа на неговото излъчване в ефир. Добре би било радиопредаването да се слуша между отделните словесни (монологични) изяви на екскурзовода, с което атмосферата в автобуса се разведрява, а от друга страна слушането на словото на говорещия да не дотежава и да не предизвиква досада и скука. При необходимост, на някои радиопредавания могат се направят аудиозаписи и от тях да се подбере необходимата информация (или цялото предаване), което може да бъде използвано от екскурзовода.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение ще подчертаем, че *методическата подготовка на екскурзовода* включва предварителен подбор на аудиозаписите (музикални, художествени и пр.) и точно обмисляне и определяне на мястото и последователността им на приложение по време на цялата туристическа екскурзия. В противен случай те ще изгубят част от смисъла си и своето предназначение. Майсторството на добрия екскурзовод се изразява в това да подбере необходимите аудиоресурси и да ги съчетае дозирано в своята методическа дейност. При възможност е добре екскурзоводът своевременно да провери и да изпробва изправността на носителите на информация (флашка, CD, DVD), които е подготвил, и ще ползва в транспортното средство, за да се избегне всякакъв риск, несигурност и проблеми. Също така да определи оптималната сила на звука в превозното средство, тъй като силният звук потиска реакциите, а слабият напряга слуха и човек бързо се изморява. *Методическата значимост на аудиосредствата* е, че те могат да се прилагат автономно, в съчетание с устното слово на екскурзовода, или комбинирано с други аудио-визуални средства, с което се създава основателно красноречива и убедителна резултатност, методическа подготвеност и неповторим професионализъм на екскурзовода. Те могат да намерят място и да се свържат с всяка структурна част на екскурзоводската беседа или да се интегрират с някои екскурзоводски методи. Звуковите методически средства не се използват епизодично в работата на екскурзовода, а имат постоянно приложение поради своята покоряваща, въздействаща, развлекателна или познавателна активност. Подборът им се извършва според възрастта и интересите на туристите.

REFERENCES

Audio Bible. Official website of the Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church; URL: <https://bg-patriarshia.bg/audiobible> (Accessed on 23.12.2022) (**Оригинално заглавие:** *Аудио Библия. Официален сайт на Св. Синод на БПЦ-БП*).

Georgieva-Lazarova, St., Lazarov, L., 2010. Audio-visual and information technologies in education. Veliko Tarnovo: St. Cyril and Methodius University (**Оригинално заглавие:** *Георгиева-Лазарова, Ст., Лазаров, Л., 2010. Аудио-визуални и информационни технологии в обучението. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“*).

Smilkova, Sm., 2022. Instrumental music and its perception or tell me music. Burgas: UI Prof. Dr. Asen Zlatarov University (**Оригинално заглавие:** *Смилкова, См., 2022. Инструменталната музика и нейното възприемане или разкажи ми музика. Бургас: УИ „Проф. д-р Асен Златаров“*).

Spasova, G., Nikolova, Zh., 2003. ABC of the work of non-governmental organizations with the media. Sofia: BEVA Foundation Publishing House (**Оригинално заглавие:** *Спасова, Г., Николова, Ж., 2003. АБВ на работата на неправителствените организации с медиите. София: Издателство Фондация БЕВА, 2003*).

Strizhlev, Hr., 2017. Business with intellectual property in the radio industry. Dissertation. Sofia: UNWE. Faculty of Business; URL: <http://netscience.science/archive/br001/Strizlev.pdf> (Accessed on 12.01.2023) (**Оригинално заглавие:** *Стрижлев, Хр., 2017. Бизнес с интелектуална собственост в радиоиндустрията. Дисертационен труд. София: УНСС. Бизнес факултет*).

Todorov, Y., 2009. Audiovisual and information technologies in education. Sofia: Veda Slovena-ZhG Publishing House (**Оригинално заглавие:** *Тодоров, Ю., 2009. Аудиовизуални и информационни технологии в обучението. София: Издателство „Веда Словена-ЖГ“*).

Yaneva, M., 2016. Guided tour service. Sofia: Avangard Prima Publishing House (**Оригинално заглавие:** *Янева, М., 2016. Екскурзоводско обслужване. София: Издателство „Авангард Прима“*).